

बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि

संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाको २० नोभेम्बर १९८९ को प्रस्ताव नं. ४४/२५ बाट ग्रहण गरिएको र
हस्ताक्षर, अनुमोदन तथा सम्मिलनकालागि खुल्ला गरिएको
लागू भएको मिति : धारा ४९ अनुसार, २ सेप्टेम्बर १९९०

प्रस्तावना

यस महासन्धिको पक्षराष्ट्रहरूले,

संयुक्त राष्ट्रसंघको घोषणापत्रमा उद्घोषण गरिएको सिद्धान्तहरू अनुरूप नैसर्गिक मर्यादा तथा मानव परिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरूको समच्छिन्न अधिकारहरूको मान्यता नै विश्वमा स्वतन्त्रता, न्याय तथा शान्तिको आधारशीला हो भन्ने तथ्यलाई विचार गर्दै,

संयुक्त राष्ट्रसंघका जनताहरूले बडापत्रमा आधारभूत मानवअधिकारहरू मानवीय मूल्य तथा मर्यादामा आफ्नो आस्था पुष्टि गरेको व्यापकतर स्वतन्त्रताको परिवेशमा सामाजिक प्रगति र जीवनको राम्रा स्तरहरूको प्रबर्द्धन गर्न दृढ भएको कुरालाई विचार गर्दै,

संयुक्त राष्ट्रसंघले मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र तथा मानवअधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्रहरूमा प्रत्येक व्यक्तिले तिनमा उल्लिखित सम्पूर्ण अधिकार तथा स्वतन्त्रता, जाति, रङ्ग, लिङ्ग भाषा, धर्म, राजनीति वा अन्य विचार वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, जन्म वा अन्य हैसियत जस्ता आधारमा कुनै पनि किसिमको भेदभाव बिना उपलब्ध हुने कुराको घोषणा तथा मन्जुरी गरेको कुरालाई स्वीकार गर्दै,

संयुक्त राष्ट्रसंघले मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रमा बाल्यावस्थामा विशेष स्याहार तथा सहयोग प्रदान गरिनुपर्ने घोषणा गरेको कुरा संस्मरण गर्दै,

समाजको मूलभूत समूहको तथा यसका सबै सदस्यहरू तथा खासगरी बालबालिकाको विकास तथा कल्याणकोलागि प्राकृतिक वातावरणको रूपमा रहेको परिवारलाई आवश्यक संरक्षण तथा सहयोग प्रदान गरिनु पर्छ ता कि यसले समुदायभित्र आफ्नो जिम्मेवारी पूर्णरूपले वहन गर्न सकोस् भन्ने कुरामा विश्वस्त भएर,

आफ्नो व्यक्तित्वको पूर्ण तथा सामाजिकस्यपूर्ण विकासकालागि बालबालिका एउटा पारिवारिक वातावरण, प्रसन्नता, ममता तथा समझदारीको परिवेशमा हुर्कनु पर्छ भन्ने कुरालाई स्वीकार गर्दै,

बालबालिकालाई विशेष स्याहार पुऱ्याइनुपर्ने आवश्यकता बालअधिकारहरूको सन् १९२४ को जेनेभा घोषणापत्र तथा संयुक्त राष्ट्रसंघले २० नोभेम्बर १९५९ मा ग्रहण गरेको बालअधिकारहरूको घोषणापत्रमा उल्लेख गरिएको छ र मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रमा, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारहरू सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय (विशेष गरी धारा २३ र २४ मा) आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र विशेष गरी धारा १० मा) र बालबालिकाको कल्याणसँग विशिष्टकृत संस्था तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाका विधानहरू तथा सम्बद्ध दस्तावेजहरूमा स्वीकार गरिएको कुरालाई हृदयंगम गर्दै,

बालअधिकारको घोषणापत्रमा उल्लेखित गरिए बमोजिम बालकलाई निजको शारीरिक तथा मानसिक अपरिपक्वताको कारणले जन्मनु अघि तथा जन्मेपछि, समूचित कानुनी संरक्षण लगायत विशेष संरक्षण र स्याहारको आवश्यकता पर्ने कुरालाई हृदयंगम गर्दै,

बालबालिकाका संरक्षण तथा कल्याणसँग सम्बन्धित सामाजिक तथा कानुनी सिद्धान्तहरू, खासगरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियरूपमा बालबालिकाको हेरचाह स्थापना तथा धर्मपुत्र सम्बन्धी घोषणापत्रका किशोर न्यायप्रशासनकोलागि संयुक्त राष्ट्रसंघीयस्तरीय न्यूनतम नियमहरू “बेइजिङ्ग नियमहरू” का तथा संकटकालीन एवं सशस्त्र युसद्धमा नारी तथा बालबालिकाको संरक्षण सम्बन्धी घोषणापत्रको व्यवस्थाहरूलाई संस्मरण गर्दै,

विश्वका सबै देशहरूमा बालबालिका अपवादजनकरूपमा कठिन अवस्थाहरूमा रहेका र त्यस्ता बालबालिकालाई विशेष ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता भएको कुरालाई स्वीकार गर्दै, बालबालिकाको संरक्षण तथा सामञ्जस्यपूर्ण विकासकालागि प्रत्येक जनताको परम्परा तथा साँस्कृतिक मूल्यहरूको महत्वप्रति उचित ध्यान दिँदै,

प्रत्येक देशमा खासगरी विकासशील देशहरूमा बालबालिकाको जीवन-अवस्था सुधारकालागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको आवश्यकतालाई स्वीकार गर्दै,

देहाय बमोजिम सहमत भएका छन् :

भाग १

धारा १

यस महासन्धिको प्रयोजनकालागि, बालबालिका भन्नाले बालबालिका सम्बन्धी कानुनले पहिले नै साबालक हुन्छ भनी तोकेकोमा बाहेक १८ वर्षभन्दा कम उमेरका प्रत्येक मानवजाति सम्भन्नु पर्छ ।

धारा २

१. पक्षराष्ट्रहरूले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्रका प्रत्येक बालबालिकाको वा निजका बाबुआमाले वा कानुनी संरक्षकको जाति, वर्ण, लिङ्ग भाषा, धर्म, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय जातीय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, अशक्तता, जन्म वा अन्य हैसियतको आधारमा भेदभाव नगरी यस महासन्धिमा उल्लिखित अधिकारहरूलाई सम्मान तथा सुनिश्चित गर्नेछन् ।
२. बालबालिकाका बाबुआमाहरू कानुनी संरक्षक वा परिवारका सदस्यहरूको हैसियत, क्रियाकलाप अभिव्यक्ति धारणाहरू वा आस्थाहरूको आधारमा गरिने सबै किसिमका भेदभाव वा दण्ड सजायबाट बालबालिकाको संरक्षण सुनिश्चित गर्न यस महासन्धिको पक्षराष्ट्रहरूले सबै समुचित उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन् ।

धारा ३

१. सार्वजनिक वा निजी सामाजिक कल्याणकारी संस्थाहरू, अदालतहरू, प्रशासनिक अधिकारीहरू वा विधायिकी निकायहरू जोसुकैबाट गरिने बालबालिकासँग सम्बन्धित सबै कार्यहरूमा बालबालिकाको सर्वोत्तम हित नै प्राथमिक विचारको कुरा हुनेछ ।
२. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाका आमाबाबु कानुनी संरक्षक वा कानुनीरूपमा तिनीहरूको जिम्मेवारी लिने अन्य व्यक्तिहरूको अधिकार र कर्तव्यहरूलाई ध्यानमा राख्दै बालकको हितकालागि आवश्यक संरक्षण र स्याहारको व्यवस्था गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् र यस उद्देश्यकोलागि सबै समुचित व्यवस्थापकीय र प्रशासनिक उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन् ।

३. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको स्याहार वा संरक्षणकालागि जिम्मेवार संस्थाहरू तथा सेवा र सुविधाहरू सक्षम अधिकारीहरूले निर्धारण गरेका मापदण्ड, खासगरी सुरक्षा, स्वास्थ्य, तिनका कर्मचारीहरूको संख्या र योग्यताका साथै दक्ष सुपरीवेक्षणको क्षेत्रमा, अनुरूप भएको कुरा सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ४

पक्षराष्ट्रहरूले यस महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको कार्यान्वयनकालागि सबै समुचित व्यवस्थापकीय, प्रशासनिक र अन्य उपायहरू अपनाउनेछन् । आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारहरूको सम्बन्धमा पक्षराष्ट्रहरूले आ-आफ्ना स्रोतहरूले भ्याएसम्म र आवश्यक भएको अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको संरचनाभित्र, बढीभन्दा बढी मात्रामा यस्ता उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ५

पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाले यस महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा तिनीहरू क्रमिक विकासशील क्षमतासँग मेल खाने किसिमले समुचित निर्देशन र मार्गदर्शन दिनकोलागि बालबालिकाका बाबुआमा वा, लागू हुने अवस्थामा, विस्तारित परिवारका वा स्थानीय प्रथाबाट व्यवस्था भए अनुसार समुदायका सदस्यहरू, कानुनी संरक्षक वा बालबालिकाकालागि कानुनीरूपमा जिम्मेवार अन्य व्यक्तिहरूको उत्तरदायित्व, अधिकार र कर्तव्यहरूको सम्मान गर्नेछन् ।

धारा ६

१. बाँच्न पाउने प्रत्येक बालकको जन्मसिद्ध अधिकार हो भनी पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् ।
२. पक्षराष्ट्रहरूले सम्भव अधिकतम हदसम्म बालकको अति जीवन र विकास सुचिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ७

१. जन्मनासाथ बालबालिकालाई दर्ता गरिनेछ र बालकले जन्मेपछि आफ्नो नाम राख्न पाउने र राष्ट्रियताको अधिकार र सम्भव भएसम्म आफ्ना बाबुआमा थाहा पाउने र उनीहरूबाट स्याहार पाउने अधिकार पाउनेछन् ।
२. पक्षराष्ट्रहरूले आ-आफ्ना राष्ट्रिय कानून र अन्तर्राष्ट्रिय लिखतहरू अन्तर्गतको दायित्व अनुसार विशेष गरी बालबालिका राष्ट्रविहीन हुने भएमा माथि उल्लेखित अधिकारहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ८

१. पक्षराष्ट्रहरूले कानूनले मान्यता दिए अनुसार बालबालिकाले आफ्ना राष्ट्रियता, नाम र पारिवारिक सम्बन्ध लगायत आफ्नो परिचय संरक्षण गर्न पाउने अधिकारलाई गैरकानुनी हस्तक्षेप बिना सम्मान गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् ।
२. कुनै बालबालिका निजको आफ्नो परिचय सम्बन्धी कुनै वा सबै तत्वहरूबाट गैरकानुनी ढंगले वञ्चित हुन गएमा पक्षराष्ट्रहरूले निजको परिचयको छिटो भन्दा छिटो पुनर्स्थापना गर्ने उद्देश्यले समुचित सहयोग र संरक्षण प्रदान गर्नेछन् ।

धारा ९

१. बालबालिकाको सर्वोत्तम हितकालागि निजलाई बाबुआमाबाट अलग राख्नु आवश्यक छ भन्ने कुरा सम्बन्धित कानून र कार्यविधि अनुसार सक्षम अधिकारहरूले न्यायिक पुनरावलोकन हुने गरी निर्धारण गरेमा बाहेक कुनै पनि बालबालिकालाई निजको बाबुआमाको इच्छा विरुद्ध अलग नगरिने कुरा

पक्षराष्ट्रहरूले सुनिश्चित गर्नेछन् । यस्तो निर्धारण कुनै खास अवस्था, जस्तै कुनै बालबालिका आफ्ना बाबुआमाबाट उपेक्षित र दुर्व्यवहारको सिकार भएमा वा बाबुआमा अलग्गै बसोबास गरिरहेको र बालबालिकाको बासस्थानको सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने भएमा आवश्यक हुन सक्नेछ ।

२. यस धाराको प्रकरण १ मा उल्लेखित कुनै पनि कारवाहीमा, सम्पूर्ण इच्छुक पक्षहरूलाई कारवाहीमा सहभागी हुने र आफ्नो विचार प्रकट गर्ने अवसर प्रदान गरिनेछ ।
३. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको सर्वोत्तम हितमा प्रतिकूल असर पर्ने स्थितिमा बाहेक आफ्नो बाबुआमा वा दुवैबाट अलग गरिएका बालबालिकाले बाबुआमासँग नियमितरूपमा व्यक्तिगत सम्पर्क र प्रत्यक्ष भेटघाट गर्न पाउने उनीहरूको अधिकारलाई मान्यता दिनेछन् ।
४. कुनै पक्षराष्ट्रद्वारा थालनी गरिएको कुनै कारवाही जस्तै बालबालिकाको वा आमाबाबुमध्ये एक वा दुवैको थुनाउ, कैद, निर्वासन, देश निकाला वा मृत्यु (सो व्यक्ति राष्ट्रहरूको हिरासतमा रहेको बखत कुनै कारणबाट हुन गएको मृत्यु समेत) को कारणबाट त्यस्तो विछोड भएमा त्यस्तो पक्षराष्ट्रले अनुरोध गरिएमा बाबुआमा, बालबालिका वा उपर्युक्त देदिएमा परिवारको कुनै सदस्यलाई बालबालिकाको हितको प्रतिकूल हुने अवस्था भएकोमा परिवारको अनुपस्थिति सदस्यहरूको अवस्थिति सम्बन्धी आवश्यक जानकारी दिनेछ । पक्षराष्ट्रहरूले यस प्रकार गरिएको अनुरोधले आफैमा सम्बन्धित व्यक्तिलाई कुनै प्रतिकूल असर नपर्ने कुरा अझ सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा १०

१. धारा ९ को प्रकरण १ अन्तर्गत पक्षराष्ट्रहरूको दायित्व अनुरूप, पारिवारिक पुनर्मिलन उद्देश्यकोलागि कुनै बालबालिका वा तिनका बाबुआमाले कुनै राष्ट्रमा प्रवेश गर्न वा कुनै राष्ट्र छाड्नकोलागि दिएका निवेदनहरू उपर पक्षराष्ट्रहरू सकारात्मक, मानवीय र शीघ्र किसिमले कारवाही गर्नेछन् । पक्षराष्ट्रहरूले त्यसरी गरिएको अनुरोधले आफैमा निवेदकहरू र उनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई कुनै प्रतिकूल असर नपर्ने कुरा अझ सुनिश्चित गर्नेछन् ।
२. कुनै बालबालिका, जसका बाबुआमा छुट्टा-छुट्टै राष्ट्रहरूमा बसेका छन्, लाई अति अपवादजनक परिस्थितिहरूमा बाहेक बाबुआमा दुवैसँग नियमितरूपमा व्यक्तिगत सम्बन्ध राख्न र प्रत्यक्ष भेटघाट गर्न पाउने अधिकार हुनेछ । यस उद्देश्यकोलागि र धारा ९ को प्रकरण १ अन्तर्गत पक्षराष्ट्रहरूको दायित्व अनुसार कुनै पनि पक्षराष्ट्रहरूले आफ्नो देश लगायत कुनै पनि देश छाड्न पाउने तथा आफ्नो देशमा प्रवेश गर्न पाउने बालबालिका तथा निजको बाबुआमाको अधिकारलाई सम्मान गर्नेछन् । कुनै पनि देश छोड्न पाउने अधिकार कानून बमोजिम तोकिएका तथा राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक व्यवस्था, सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकता वा अरुको अधिकार तथा स्वतन्त्रताहरूको संरक्षण गर्न आवश्यक एवं यस महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अन्य अधिकारहरूसँग नबाकिने प्रतिबन्धहरूको मात्र अधिनमा रहनेछ ।

धारा ११

१. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको विदेशमा अवैध स्थानान्तरण र विदेशबाट नफर्काउने कुरा विरुद्ध लड्न पाइला चाल्नेछन् ।
२. यस उद्देश्यकोलागि पक्षराष्ट्रहरूले द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सन्धिहरू गर्ने वा विद्यमान सन्धिहरूमा सम्मिलन हुने कुराको प्रवर्द्धन गर्नेछन् ।

धारा १२

१. आफ्नो धारणा बनाउने सक्षम बालबालिकालाई आफूसँग सम्बद्ध सबै विषयहरूमा आफ्नो विचार स्वतन्त्र रूपले व्यक्त गर्न पाउने अधिकार भएको कुराको आश्वासन पक्षराष्ट्रहरूले दिनेछन्, बालबालिकाको उमेर र परिपक्वता अनुसार बालबालिकाको विचारलाई उचित महत्व दिइनेछ ।
२. यस प्रयोजनकोलागि, बालबालिकालाई असर गर्ने कुनै पनि न्यायिक वा प्रशासनिक कारवाहीमा सम्बन्धित राष्ट्रिय कानूनको कार्यविधि बमोजिम प्रत्यक्षरूपमा वा प्रतिनिधिद्वारा वा कुनै उचित निकायद्वारा सुनुवाई हुने विशेष अवसर प्रदान गरिनेछ ।

धारा १३

१. बालबालिकालाई अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकार हुनेछ, सीमाको बन्देज विना मौखिक, लिखित वा मुद्रितरूपमा वा कलाको रूपमा वा बालबालिकाको आफ्नो छनौटको कुनै अन्य माध्यम मार्फत सबै मिसिमका सूचना तथा विचारहरू खोज्ने, प्राप्त गर्ने, प्रदान गर्ने स्वतन्त्रता यस अधिकारमा समावेश हुनेछन् ।
२. यो अधिकारको प्रयोग निश्चित प्रतिबन्धहरूको अधिनमा हुन सक्नेछ, तर ती प्रतिबन्धहरू त्यस्ता मात्र हुन सक्नेछन् जुन कानूनद्वारा व्यवस्थित गरिएको र देहायका कुराकोलागि आवश्यक छन् :
 - (क) अरुको अधिकार वा प्रतिष्ठाको सम्मान, वा
 - (ख) राष्ट्रिय सुरक्षा वा सार्वजनिक व्यवस्था वा सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकताको संरक्षण ।

धारा १४

१. बालबालिकाको विचार, सद्बिवेक र धर्मको स्वतन्त्रताको अधिकारलाई पक्षराष्ट्रहरूले सम्मान गर्नेछन् ।
२. बालबालिकाको विकसित हुँदै गरेका क्षमताहरूसँग मेल खाने किसिमले निजको अधिकारको प्रयोगमा बाबुआमा र लागू हुने अवस्थामा कानुनी संरक्षणको बालबालिकालाई निर्देशन दिने अधिकार र कर्तव्यहरूलाई पक्षराष्ट्रहरूले मान्यता दिनेछ/दिनेछन् ।
३. आफ्नो धर्म र आस्था प्रकट गर्न पाउने स्वतन्त्रतामा कानूनद्वारा तोकिएका र सार्वजनिक सुरक्षा, व्यवस्था, स्वास्थ्य वा नैतिकता वा अरुको मौलिक अधिकार र स्वतन्त्रताहरको संरक्षण गर्न आवश्यक प्रतिबन्धहरू मात्र लगाउन सकिनेछ ।

धारा १५

१. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको संगठन गर्ने र शान्तिपूर्वक भेला हुने स्वतन्त्रताको अधिकारहरूको सम्मान गर्नेछन् ।
२. यी अधिकारहरूको प्रयोगमा कानून बमोजिम लगाइएका र प्रजातान्त्रिक समाजमा राष्ट्रिय सुरक्षा वा सार्वजनिक सुरक्षा वा सार्वजनिक व्यवस्था, सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकताको संरक्षण वा अरुको अधिकार तथा स्वतन्त्रताहरूको संरक्षणको हितमा आवश्यक प्रतिबन्धहरू बाहेक अन्य कुनै पनि प्रतिबन्धहरू लगाउन पाइनेछैन ।

धारा १६

१. कुनै पनि बालबालिकाको गोपनीयता, परिवार, घर वा लेखापढीमा स्वेच्छाचारी वा गैरकानुनी हस्तक्षेप भोग्न लगाइनेछैन, न त उनीहरूको प्रतिष्ठा तथा ख्यातिमा गैरकानुनीरूपमा आक्रमण नै भोग्न लगाइनेछ ।
२. बालबालिकालाई यस्तो हस्तक्षेप वा आक्रमणको विरुद्ध कानुनी संरक्षण पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा १७

पक्षराष्ट्रहरू आमसञ्चार माध्यमले खेलेका महत्वपूर्ण कार्यलाई मान्यता दिनेछन् र विशेषतः बालबालिकाको सामाजिक, आध्यात्मिक र नैतिक कल्याण तथा शारीरिक एवं मानसिक स्वास्थ्य प्रबर्द्धन गर्ने खालका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्रोतहरूको विविधताबाट पाउने जानकारी र सामग्रीमा बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नेछन् । यस प्रयोजनकालागि पक्षराष्ट्रहरूले :

- (क) आमसञ्चार माध्यमलाई धारा २९ को भावना अनुरूप तथा बालबालिकाको सामाजिक र साँस्कृतिक हित हुने खालका सूचना र सामग्री प्रचार प्रसार गर्न प्रोत्साहन दिनेछन् ।
- (ख) साँस्कृतिक, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्रोतहरूको विविधताबाट त्यस्ता जानकारी र सामग्रीहरूको उत्पादन, आदान-प्रदान र प्रचार-प्रसारमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई प्रोत्साहन दिनेछन् ।

- (ग) बाल पुस्तकहरूको उत्पादन र प्रचार प्रसारलाई प्रोत्साहन दिनेछन् ।
- (घ) आमसञ्चार माध्यमहरूलाई अल्पसंख्यक समूहका बालबालिका वा आदिवासी बालबालिकाको भाषिक आवश्यकतालाई विशेष ध्यान दिन प्रोत्साहन दिनेछन् ।
- (ङ) धारा १३ र १८ का प्रावधानहरूलाई ध्यानमा राख्ने बालबालिकाको हितलाई आघात पुऱ्याउने खालका जानकारी तथा सामग्रीबाट निजहरूको संरक्षण गर्नकालागि उपर्युक्त मार्गदर्शनहरूको विकासलाई प्रोत्साहन दिनेछन् ।

धारा १८

१. बालबालिकाको पालनपोषण र विकासकालागि बाबुआमा दुवैको साभ्भा उत्तरदायित्व छ भन्ने सिद्धान्तको मान्यता सुनिश्चित गर्न पक्षराष्ट्रहरूले सर्वोत्तम प्रयत्न गर्नेछन् । बालबालिकाको पालनपोषण र विकासकालागि बाबुआमा वा अवस्था अनुसार कानुनी संरक्षकको प्राथमिक उत्तरदायित्व हुन्छ । बालबालिकाको सर्वोपरी हित नै उनीहरूको आधारभूत चासोको विषय हुनेछ ।
२. यस महासन्धिमा व्यवस्था भएका अधिकारहरूको प्रत्याभूति तथा प्रबर्द्धन गर्ने प्रयोजनकोलागि पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको पालनपोषणको उत्तरदायित्व पुरा गर्ने कार्यमा बाबुआमा वा कानुनी संरक्षकहरूलाई समुचित सहयोग पुऱ्याउनेछन् र बालबालिकाको हेरचाहकोलागि संस्था, सुविधा र सेवाको विकास सुनिश्चित गर्नेछन् ।
३. पक्षराष्ट्रहरूले काममा लागेका बाबुआमाका बालबालिकाले पाउने बाल स्याहार सेवा र सुविधाहरूबाट फाइदा लिन पाउने निजहरूको अधिकार सुनिश्चित गर्न आवश्यक सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा १९

१. बाबुआमा, कानुनी संरक्षक वा अन्य बालबालिकाको हेरचाह गर्ने व्यक्तिको हेरचाहमा रहेको अवस्थामा बालबालिकालाई सबै किसिमको कुनै शारीरिक वा मानसिक हिंसा, क्षति वा दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा उपेक्षित व्यवहार, दुर्व्यवहार वा शोषण, यौन-दुर्व्यवहार समेतबाट बालबालिकालाई संरक्षण गर्न पक्षराष्ट्रहरूले सबै समुचित कानुनी, प्रशासनिक, सामाजिक वा शैक्षिक उपायहरू अपनाउनेछन् ।
२. यस्ता संरक्षणात्मक उपायहरूमा, उचित भए अनुसार बालबालिकालाई तथा बालबालिकाहरूको हेराह गर्ने व्यक्तिहरूलाई आवश्यक सहायता उपलब्ध गराउनकोलागि सामाजिक तथा माथि उल्लिखित दुर्व्यवहारका घटनाहरूको रोकथाम, पहिचान, जाहेरी, प्रेषण, अनुसन्धान, व्यवहार वा अनुगमनकोलागि समेत र उपर्युक्त भएको अवस्थामा न्यायिक संलग्नताकालागि प्रभावकारी कार्यविधिहरू समेत समोवश हुनेछन् ।

धारा २०

१. आफ्नो परिवारिक वातावरणबाट स्थायी वा अस्थायीरूपमा वञ्चित भएको कुनै पनि बालबालिका वा सो वातावरणमा रहँदा आफ्नो सर्वोत्तम हित हुन नसक्ने बालबालिकालाई राष्ट्रद्वारा प्रदत्त विशेष संरक्षण र सहयोग प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ ।
२. पक्षराष्ट्रहरूले आफ्ना राष्ट्रिय कानुन अनुसार त्यस्ता बालबालिकाकोलागि वैकल्पिक हेरचार सुनिश्चित गर्नेछन् ।
३. यस्तो हेरचाहमा अन्य कुराका अतिरिक्त बालबालिकाको पालनपद्धति, इस्लामिक कानुन अन्तर्गतको कफाला, धर्मपुत्र वा आवश्यक भएमा बालबालिकाको हेरचाहकोलागि उपर्युक्त संस्थाहरूमा भर्ना जस्ता कार्यहरू समावेश हुनेछन् । यस्ता समाधानहरूको विचार गर्दा बालबालिकाको पालनपोषणमा निरन्तरताको बान्छनियता जातीय, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा भाषिक पृष्ठभूमिलाई उचित ध्यान दिइनेछ ।

धारा २१

धर्मपुत्रको व्यवस्थाहरूलाई मान्यता दिने र वा स्वीकृति दिने पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको सर्वोत्तम हित नै सर्वोच्च विचार भएको कुरा सुनिश्चित गर्नेछन् र तिनीहरूले,

- (क) बालबालिकाको धर्मपुत्रमा लागू हुने कानून र कार्यविधि अनुसार र सम्पूर्ण सान्दधिक र भरपदो जानकारीको आधारमा बाबुआमा, नातेदार र कानुनी संरक्षकहरू सम्बन्धी बालबालिकाको हैसियत दृष्टिगत गरी धर्मपुत्र ग्राह्य भएको र आवश्यक भएमा आवश्यक हुने सरसल्लाहका आधारमा धर्मपुत्रकालागि सम्बन्धित व्यक्तिले जानीकन सहमति दिएको कुरा निर्धारण गर्ने सक्षम अधिकारीहरूबाट मात्र अधिकृत गरिएको कुरा सुनिश्चित गर्नेछन् ।
- (ख) कुनै बालबालिकालाई पालनपोषण गर्ने वा धर्मपुत्र लिने परिवारमा राख्न नसकिने भएमा वा निजको उत्पत्तिको देशमा निजलाई उपर्युक्त तवरमा हेरचाह गर्न नसकिने भएमा अन्तरदेशीय धर्मपुत्र व्यवस्थालाई बालबालिकाको हेरचाहको एउटा वैकल्पिक उपायको रूपमा लिन सकिने कुरालाई मान्यता दिनेछन् ।
- (ग) अन्तरदेशीय धर्मपुत्रसँग सम्बन्धित बालबालिकालाई स्वदेशी धर्मपुत्रको हकमा विद्यमान सुरक्षा तथा स्तरहरू सरहका सुरक्षा तथा स्तरहरू प्राप्त भएको कुरा सुनिश्चित गर्नेछन् ,
- (घ) अन्तरदेशीय धर्मपुत्रमा पदस्थापनाबाट यस्तो धर्मपुत्रमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई अनुचित आर्थिक फाइदा नहुने कुरा सुनिश्चित गर्नकालागि सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।
- (ङ) द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय व्यवस्था वा सम्झौताहरू गरी यस धारामा उल्लेखित उद्देश्यहरू समुचित भएको अवस्थामा प्रबर्द्धन गर्छन् र यस संरचनाभित्र सक्षम अधिकारी वा निकायहरूबाट अन्य दशमा गरिएको बालबालिकाका पदस्थापना कार्य गरिने कुरा सुनिश्चित गर्न प्रयत्न गर्नेछन् ।

धारा २२

१. पक्षराष्ट्रहरूले सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय वा राष्ट्रिय कानून कार्यविधिहरू अनुसार शरणार्थीको हैसियत खोजिरहेको वा शरणार्थी मानिने बालबालिकाले आफ्नो बाबुआमा वा अन्य उसैसँग बसे पनि वा नबसे पनि यस महासन्धिमा ती राष्ट्रहरू पक्ष भएका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार मानवतावादी दस्तावेजहरूमा उल्लिखित सम्बन्धित अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा समुचित संरक्षण मानवतावादी सहयोग प्राप्त गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्न समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।
२. यस उद्देश्यको निमित्त पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको परिवारसँग पुनर्मिलन गराउनकोलागि आवश्यक जानकारी प्राप्त गर्न यस्ता बालबालिकालाई संरक्षण तथा सहयोग गर्न तथा कुनै शरणार्थी बालबालिकाको आमा बाबु वा निजको परिवारका अन्य सदस्यहरू पत्ता लगाउने कार्यमा संयुक्त राष्ट्रसंघ तथा संयुक्तराष्ट्रसंघलाई सहयोग गर्ने अन्य सक्षम अन्तरसरकारी संगठनहरू वा गैरसरकारी संगठनहरूबाट गरिएको कुनै पनि प्रयत्नहरूमा पक्षराष्ट्रहरूले उपर्युक्त ठाने अनुसारको सहयोग प्रदान गर्नेछन् । बाबुआमा वा परिवारका अन्य सदस्यहरू पत्ता नलागेको अवस्थामा यस महासन्धिमा व्यवस्था भए अनुरूप कुनै कारणबाट स्थायी वा अस्थायीरूपमा आफ्ना परिवारिक वातावरणबाट वञ्चित कुनै अन्य बालबालिकाले पाए सरहको समान संरक्षण सो बालबालिकाकालाई दिइनेछ ।

धारा २३

१. पक्षराष्ट्रहरूले मानसिक वा शारीरिक रूपले अशक्त बालबालिकाले निजको मर्यादा सुनिश्चित गर्ने स्वावलम्बन अभिवृद्धि गर्ने र आफ्नो समुदायमा निजको सक्रिय सहभागिता सुगम बनाउने अवस्थाहरूमा पूर्ण तथा सुसम्पन्न जीवनयापन गर्नु पर्छ भन्ने कुरा स्वीकार गर्छन् ।
२. पक्षराष्ट्रहरू अशक्त बालबालिकाको विशेष हेरचाहको अधिकारलाई स्वीकार गर्छन् र उपलब्ध स्रोतहरूका अधिनमा रही योग्य बालबालिकालाई र निजहरू हेरचाहकोलागि जिम्मेवार व्यक्तिहरूलाई आवेदन गरिएको र ती बालबालिकाको अवस्था र निजहरूको बाबुआमा वा हेरचाह गर्ने अन्य व्यक्तिहरूको परिस्थिति अनुकूल सहायता विस्तार गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन दिई सुनिश्चित गर्नेछन् ।

३. अशक्त बालबालिकाका विशेष आवश्यकतालाई स्वीकार गर्दै बालबालिकाको स्याहार गर्ने बाबुआमा वा अन्य व्यक्तिहरूको आर्थिक स्रोतलाई ध्यानमा राखी सम्भव भएसम्म यस धाराको प्रकरण २ बमोजिम विस्तार गरिएको सहायता निःशुल्क उपलब्ध गराइनेछ र त्यस्तो सहायता अशक्त बालबालिकाको साँस्कृतिक तथा आध्यात्मिक विकास लगायत निज सम्भव पूर्णरूपमा समाजमा समाहित हुने र निजको व्यक्तिगत विकास हुने तवरबाट शिक्षा, प्रशिक्षण, स्वास्थ्य, स्याहार सेवाहरू पुनर्स्थापना सेवाहरू, रोजगारीको तयारी र मनोरञ्जनका अवसरहरू निजको प्रभावकारी पहुँचमा हुने र निजले प्राप्त गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने किसिमले व्यवस्था गरिनेछन् ।
४. पक्षराष्ट्रहरूले पुनर्स्थापन, शिक्षा र व्यवसायिक सेवाहरूका तरिका सम्बन्धी सूचनाहरूको प्रसार गर्ने र प्राप्त गर्ने लगायत अशक्त बालबालिकाको निवारक स्वास्थ्य स्याहार, औषधी उपचार, मनोवैज्ञानिक र कार्यमूलक उपचारको क्षेत्रमा उपर्युक्त जानकारीको आदान-प्रदान गर्ने कुरालाई, पक्षराष्ट्रहरूलाई आफ्नो क्षमता र सीपममा सुधार गर्न र विकास अनुभवलाई विस्तार गर्न सक्षम बनाउने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको भावनामा अभिवृद्धि गर्नेछन् । यस विषयमा, विकासशील देशहरूको आवश्यकतालाई विशेषरूपमा विचार गरिनेछ ।

धारा २४

१. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको स्वास्थ्यको उच्चतम प्राप्य स्तरको उपभोग तथा रोगको उपचार गर्न पाउने र स्वास्थ्यको पुनर्लाभ गर्न पाउने सुविधाको अधिकारलाई स्वीकार गर्छन् । कुनै पनि बालबालिका यस्तो स्वास्थ्य स्याहार सेवाहरूमा पहुँच पाउने अधिकारबाट वञ्चित नभएको कुरा सुनिश्चित गर्न पक्षराष्ट्रहरूले प्रयत्न गर्नेछन् ।
२. पक्षराष्ट्रहरूले यस अधिकारको पूर्ण कार्यान्वयन अवलम्बन गर्नेछन् र विशेषतः निम्न कुराकालागि समुचित उपायहरू ग्रहण गर्नेछन् :
 - (क) शिशु तथा बाल मृत्युदर घटाउने,
 - (ख) प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहारको विकासमा जोड दिँदै सम्पूर्ण बालबालिकालाई आवश्यक औषधोपचार, सहयोग र स्वास्थ्य स्याहार उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने,
 - (ग) वातावरणीय प्रदूषणबाट हुने खतरा र जोखिमहरूलाई ध्यानमा राख्ने, प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहारको ढाँचाभित्र समेत रही अन्य कुराको अतिरिक्त सहजरूपमा उपलब्ध प्रविधिको प्रयोगद्वारा तथा प्रयाप्त पोषणयुक्त खाद्यान्न र शुद्ध पिउने पानीको व्यवस्थाद्वारा रोग र कुपोषणको विरुद्ध लड्ने,
 - (घ) आमाहरूको निम्ति पूर्व प्रसूति तथा प्रसूति पश्चातका उचित सेवाहरू सुनिश्चित गर्ने,
 - (ङ) समाजका सबै क्षेत्रहरू, खासगरी बाबुआमा र बालबालिकाका बाल स्वास्थ्य र पोषणको आधारभूत ज्ञान, स्तनपानको उपयोगिता, सरसफाई र वातावरणीय स्वच्छताका फाइदाहरू र दुर्घटनाहरूको रोकथामबारे जानकारी दिइएकोछ, सो सम्बन्धी शिक्षामा निजहरूको पहुँच भएको वा यस कार्यमा सहयोग पुऱ्याइएको कुरा सुनिश्चित गर्ने,
 - (च) बाबुआमाकोलागि निरोधक स्वास्थ्य स्याहार, सरसल्लाह र परिवार नियोजन शिक्षा र सेवाहरूको विकास गर्ने ।
३. पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको स्वास्थ्यलाई हानी पुऱ्याउने खालका परम्परागत व्यवहारहरूको उन्मूलन गर्ने उद्देश्यले सम्पूर्ण प्रभावकारी र समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।
४. पक्षराष्ट्रहरू यस धारामा मान्यता दिइएको अधिकारको पूर्ण प्राप्ति गर्न र प्रगतिशीलरूपमा हासिल गर्न अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग प्रबर्द्धन र प्रोत्साहन गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् । यस विषयमा विकासशील देशहरूको आवश्यकतालाई विशेषरूपमा विचार गरिनेछ ।

धारा २५

कुनै बालबालिका, जसलाई निजको हेरचाह, संरक्षण वा शारीरिक वा मानसिक उपचारको उद्देश्यको सक्षम अधिकारीले राखेकाछन्, को निजलाई उपलब्ध गराइएको उपचार तथा निजको स्थापनासँग सम्बन्धित अन्य सबै परिस्थितिहरूको आवधिक पुनरावलोकन गराउने पाउने अधिकारलाई पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् ।

धारा २६

१. पक्षराष्ट्रहरूले सामाजिक विमा लगायत सामाजिक सुरक्षाबाट फाइदा लिन पाउने प्रत्येक बालबालिकाको अधिकारलाई स्वीकार गर्नेछन् र आ-आफ्ना राष्ट्रिय कानून बमोजिम यस अधिकारको पूर्ण प्राप्ति हाँसिल गर्न आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन् ।
२. यस्ता सुविधाहरू, उपर्युक्त भएको अवस्थामा, बालबालिकाको र तिनको पालनपोषणकोलागि उत्तरदायी व्यक्तिहरूको स्रोत र परिस्थितिहरूका साथै सुविधाकोलागि बालबालिका वा तिनका तर्फबाट गरिएको निवेदनसँग सम्बन्धित अन्य कुनै कुरालाई समेत ध्यानमा राखेर प्रदान गरिनु पर्नेछ ।

धारा २७

१. प्रत्येक बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, आध्यात्मिक, नैतिक र सामाजिक विकासकोलागि चाहिने पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकारलाई पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्दछन् ।
२. आफ्नो क्षमता र आर्थिक सक्षमताले भ्याएसम्म बालबालिकाको विकासकोलागि आवश्यक जीवनस्तरको व्यवस्था गर्नु बाबुआमा वा बालबालिकाकोलागि उत्तरदायी अन्य व्यक्तिहरूको प्राथमिक दायित्व हुन्छ ।
३. पक्षराष्ट्रहरूले राष्ट्रिय अवस्थाहरू अनुसार तथा आफ्नो साधनको परिधिभित्र रही यो अधिकारको कार्यान्वयन गर्न बाबुआमा तथा बालबालिकाकोलागि पालनपोषण (माना चामल) को असूली सुनिश्चित गर्न सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् । विशेषतः बालबालिकाकोलागि आर्थिक दायित्व भएको व्यक्ति बालबालिका बस्ने राष्ट्रमा नभै अन्य कुनै राष्ट्रमा बसेको अवस्थामा पक्षराष्ट्रहरूले अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौताहरूको सम्मिलन वा त्यस्ता सम्झौताहरू गर्ने कार्य एवं अन्य समुचित प्रबन्धहरू गर्ने कार्यलाई प्रबर्द्धन गर्नेछन् ।

धारा २८

१. बालबालिकाको शिक्षाको अधिकारलाई पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् र प्रगतिशीलरूपमा तथा समान अवसरको आधारमा यस अधिकारको प्राप्ति गर्ने र उद्देश्यले विशेष गरी देहायका कार्य गर्नेछन् :
 - (क) प्राथमिक शिक्षालाई अनिवार्य गर्ने र सबैलाई निःशुल्क उपलब्ध गराउने,
 - (ख) साधारण तथा व्यावसायिक शिक्षा लगायत विविध प्रकारका माध्यमिक शिक्षाको विकासलाई प्रोत्साहित गर्ने, प्रत्येक बालबालिकालाई त्यस्तो शिक्षा उपलब्ध गराउने र पुऱ्याउने, तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रयोग गर्ने र आवश्यक भएमा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने जस्ता समुचित उपायहरू अपनाउने,
 - (ग) उच्च शिक्षालाई प्रत्येक समुचित माध्यमहरूद्वारा क्षमताको आधारमा सबैको निम्ति पहुँचयोग्य बनाउने,
 - (घ) शैक्षिक र व्यवसायिक जानकारी र मार्गदर्शन सम्पूर्ण बालबालिकाहरूलाई उपलब्ध आधारमा गराउने र पहुँच योग्य बनाउने,
 - (ङ) विद्यालयहरूमा नियमित हाजिरीलाई प्रोत्साहित गर्न तथा पढाइ छोड्नेहरूको संख्या घटाउने उपायहरू अपनाउने ।
२. बालबालिकाको मानवीय मर्यादा अनुकूल हुने गरी र यस महासन्धि अनुरूप विद्यालय अनुशासन कायम गरिएको कुरा सुनिश्चित गर्न पक्षराष्ट्रहरूले सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।
३. पक्षराष्ट्रहरूले शिक्षा सम्बन्धी कुरामा, खासगरी विश्वबाटै अज्ञानता र निरक्षरता उन्मूलन गर्ने उद्देश्यले र वैज्ञानिक तथा प्राविधिक ज्ञान र आधुनिक शिक्षण तरिकाहरूमा पहुँच सुगम बनाउने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग प्रबर्द्धन तथा प्रोत्साहन गर्नेछन् । यस सम्बन्धमा विकासशील देशहरूको आवश्यकतालाई विशेष ध्यान दिइनेछ ।

धारा २९

१. पक्षराष्ट्रहरू बालबालिकाको शिक्षा निम्न कुरातर्फ निर्देशित हुनुपर्ने कुरा स्वीकार गर्छन् ।
 - (क) बालबालिकाको व्यक्तित्व, योग्यता, मानसिक र शारीरिक सक्षमताहरूको उच्चतम सम्भाव्य हदसम्मको विकास,

- (ख) मानवअधिकार र मौलिक स्वतन्त्रताहरू तथा संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रमा उल्लेखित सिद्धान्तहर प्रतिको आदर भावको विकास,
 - (ग) बालबालिकाको बाबुआमाप्रति, उसको आफ्नो साँस्कृतिक पहिचान, भाषा, मूल्यहरूप्रति, बालबालिका बसेको देशको राष्ट्रिय मुल्यहरूप्रति, निज उत्पत्ति भएको देशप्रति र निजको भन्दा भिन्न सभ्यताहरूप्रतिको आदर भावको विकास,
 - (घ) स्वतन्त्र समाजमा, सबै जनताहरू, जाति, राष्ट्रिय र धार्मिक समुदायहरू र आदिवासी मूलका मानिसहरूबीच समझदारी, शान्ति, सहिष्णुता, लैङ्गिक समानता र मित्रताको भावनामा उत्तरदायित्वपूर्ण जीवनकोलागि बालबालिकाको तयारी,
 - (ङ) प्राकृतिक वातावरणप्रति सम्मान गर्ने भावनाको विकास ।
२. यस धाराको प्रकरण १ मा उल्लिखित सिद्धान्तहरूको पालनाको तथा यस्ता संस्थाहरूमा दिइने शिक्षा पक्षराष्ट्रहरूले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्डहरू अनुरूप हुनुपर्ने आवश्यकताको सदैव अधिनमा रहने गरी शैक्षिक संस्थाहरूको स्थापना तथा निर्देशित गर्ने व्यक्ति वा निकायहरूको स्वतन्त्रतालाई हस्तक्षेप गर्ने गरी यस धाराको तथा धारा २८ को कुनै पनि अंशको व्याख्या गरिनेछैन ।

धारा ३०

सामाजिक, धार्मिक वा भाषिक अल्पसंख्यकहरू विद्यमान रहेका राष्ट्रहरूमा त्यस्तो अल्पसंख्यकहरूका बालबालिकालाई आफ्ना समूहका अन्य सदस्यहरूसँग मिलेर आफ्नो संस्कृतिको उपभोग गर्ने, आफ्नो धर्मको अवलम्बन तथा अभ्यास गर्ने वा आफ्नै भाषा प्रयोग गर्ने अधिकारबाट वञ्चित गरिनेछैन ।

धारा ३१

- १. आराम गर्ने र फुर्सद लिन पाउने, आफ्नो उमेर सुहाउँदो खेल र मनोरञ्जनपूर्ण क्रियाकलापहरू मा संलग्न हुन पाउने र साँस्कृतिक जीवन तथा कलामा स्वतन्त्र रूपले सहभागी हुन पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् ।
- २. पक्षराष्ट्रहरूले साँस्कृतिक र कलात्मक जीवनमा पूर्ण रूपले भाग लिन पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई सम्मान र प्रबर्द्धन गर्नेछन् र साँस्कृतिक, कलात्मक, मनोरञ्जनात्मक र फुर्सद सम्बन्धी क्रियाकलापहरूकोलागि समुचित र समान अवसरहरू प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई प्रोत्साहन दिनेछन् ।

धारा ३२

- १. आर्थिक शोषणबाट र जोखिमपूर्ण हुने वा आफ्नो शिक्षामा दखल पुऱ्याउने वा आफ्नो स्वास्थ्य शारीरिक, मानसिक, आध्यात्मिक, नैतिक र सामाजिक विकासमा हानिकारक हुन सक्ने कुनै कार्यबाट संरक्षण पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् ।
- २. पक्षराष्ट्रहरूले यस धाराको कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्न व्यापकीय, प्रशासनिक, सामाजिक शैक्षिक उपायहरू अपनाउनेछन् । यस प्रयोजनकोलागि तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूका सम्बन्धित प्रावधानहरूलाई ध्यानमा राख्ने पक्षराष्ट्रहरूले खासगरी देहायका कार्यहरू गर्नेछन् :
 - (क) रोजगारीमा प्रवेश गर्न न्यूनतम उमेर वा न्यूनतम उमेरहरूको हद तोक्ने व्यवस्था गर्ने,
 - (ख) रोजगारीको समय र अवस्थाहरूको समुचित नियमहरूको व्यवस्था गर्ने,
 - (ग) यस धाराको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न उपर्युक्त दण्ड वा अन्य बन्देजहरूको व्यवस्था गर्ने,

धारा ३३

पक्षराष्ट्र सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूमा परिभाषा गरिए बमोजिम लागू औषधी तथा मनोद्विपक पदार्थहरूको गैरकानुनी प्रयोगबाट बालबालिकालाई संरक्षण गर्न तथा त्यस्ता पदार्थहरूको गैरकानुनी उत्पादन र ओसार-पसारमा बालबालिकाको प्रयोगमा रोक लगाउनकोलागि व्यवस्थापकीय प्रशासनिक, सामाजिक तथा शैक्षिक उपायहरू लगायत सम्पूर्ण समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ३४

पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकालाई सबै खालको यौन शोषण र यौन-दुर्व्यवहारबाट संरक्षण गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् ।
यी प्रयोजनहरूकालागि, पक्षराष्ट्रहरूले खासगरी निम्न कुराहरूमा रोक लगाउन सबै समुचित राष्ट्रिय, द्विपक्षीय
उपायहरू अपनाउनेछन् :

- (क) कुनै गैरकानुनी यौन क्रियाकलापमा लाग्न बालबालिकालाई उक्साउने वा दबाव दिने,
- (ख) बेश्यावृत्ति र अन्य गैरकानुनी यौन व्यवहारमा बालबालिकाको शोषणयुक्त प्रयोग,
- (ग) अश्लील चित्रणको कार्यमा वा सामग्रीहरूमा बालबालिकाको शोषणयुक्त प्रयोग ।

धारा ३५

पक्षराष्ट्रहरूले कुनै पनि उद्देश्यकोलागि वा कुनै पनिरुपमा बालबालिकाको अपहरण, बेचबिखन वा ओसार-
पसारमा रोक लगाउन समुचित सबै राष्ट्रिय, द्विपक्षीय र बहुपक्षीय उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ३६

पक्षराष्ट्रहरूले बालबालिकाको हितका कुनै पक्षलाई दुराग्रह पार्ने सबै प्रकारका शोषणबाट बालबालिकालाई
संरक्षण गर्नेछन् ।

धारा ३७

पक्षराष्ट्रहरू सुनिश्चित गर्दछन् कि :

- (क) कुनै पनि बालबालिकालाई यातना दिइने वा अन्य क्रूर अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय
गरिनेछैन । न त अठार वर्षभन्दा कम उमेरका व्यक्तिहरूद्वारा गरिएका कसूरहरूकालागि मृत्युदण्डको
सजाय वा रिहाई पाउने सम्भावना बिनाको आजीवन कारबासको सजाय नै दिइनेछ ।
- (ख) गैरकानुनी वा स्वेच्छाचारी तवरले कुनै पनि बालबालिकाको स्वतन्त्रता अपहरण गरिनेछैन ।
बालबालिकाको गिरफ्तारी, थुना वा कैद कानून अनुरूप हुनेछ र अन्तिम उपायको रूपमा र सबभन्दा
कम समुचित समयावधिकोलागि मात्र प्रयोग गरिनेछ ।
- (ग) स्वतन्त्रताको अपहरण गरिएको प्रत्येक बालबालिकालाई मानवीयता र मानव व्यक्तिको अन्तरनिहित
मर्यादाको आदर गरी तथा निजका उमेरका व्यक्तिहरूको आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्ने तवरले व्यवहार
गरिनेछ । खासगरी, स्वतन्त्रताको अपहरण गरिएका प्रत्येक बालबालिकालाई निजको सर्वोपरी हितको
दृष्टिबाट अन्यथा आवश्यक भएमा बाहेक बयस्क व्यक्तिहरूबाट अलग्गै राखिनेछ र अपवादजनक
परिस्थितिहरूमा बाहेक निजलाई पत्राचार र भेटघाटको माध्यमबाट आफ्ना परिवारसँग सम्पर्क राख्ने
अधिकार हुनेछ ।
- (घ) स्वतन्त्रताको अपहरण गरिएका प्रत्येक बालबालिकालाई कुनै अदालत वा अन्य सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष
निकाय समक्ष आफ्नो स्वतन्त्रता अपहरणको वैधताको बारेमा उजुरी दिने र त्यस्तो उजुरीमा शीघ्र
निर्णय पाउने अधिकार लगायत कानुनी वा अन्य समुचित सहायतामा शीघ्र पहुँच पाउने अधिकार हुनेछ
।

धारा ३८

१. पक्षराष्ट्रहरू सशस्त्र संघर्षका सम्बन्धमा आफूहरू उपर लागू हुने बालबालिकासँग सम्बन्धित
अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनका नियमहरूको आदर गर्ने र आदर सुनिश्चित गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् ।
२. पक्षराष्ट्रहरूले पन्ध्र वर्षको उमेर नपुगेका व्यक्तिहरूले युद्धमा प्रत्यक्ष भाग नलिने कुरा सुनिश्चित गर्न
सबै सम्भव उपायहरू अपनाउनेछन् ।
३. पक्षराष्ट्रहरूले पन्ध्र वर्षको उमेर नपुगेका कुनै पनि व्यक्तिलाई आफ्ना सशस्त्र सेनामा भर्ना गर्नेछैनन् ।
पन्ध्र वर्ष उमेर पुगेका तर अठार वर्षको उमेर नपुगेका व्यक्तिहरू मध्येबाट भर्ना गर्दा पक्षराष्ट्रहरूले
बढी उमेरका व्यक्तिहरूलाई प्राथमिकता दिन प्रयत्न गर्नेछन् ।
४. सशस्त्र संघर्षहरूमा गैरसैनिक व्यक्तिहरूलाई रक्षा गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून अन्तर्गत आफ्नो
दायित्व अनुसार, पक्षराष्ट्रहरूले सशस्त्र संघर्षबाट प्रभावित बालबालिकाको संरक्षण हेरचाह सुनिश्चित
गर्न सबै सम्भव उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ३९

पक्षराष्ट्रहरूले कुनै पनि प्रकारको उपेक्षा, शोषण अथवा दुर्व्यवहार, यातना वा अन्य कुनै पनि प्रकारको क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय, वा सशस्त्र संघर्षबाट पीडित कुनै बालबालिकाको शारीरिक तथा मनोवैज्ञानिक पुनर्लाभ र सामाजिक पुनर्स्थापना प्रवर्द्धन गर्न सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् । यस्तो पुनर्लाभ र पुनर्स्थापना त्यस्तो बालबालिकाको स्वास्थ्य, आत्मसम्मान र मर्यादा सम्बर्द्धन गर्ने वातावरणमा हुनेछ ।

धारा ४०

१. पक्षराष्ट्रहरूले फौजदारी कानूनको उल्लंघन गरेको आरोप लागेको वा सो को अभियुक्त वा सो कार्य गरेको भनी मानिएका बालबालिकालाई निजको मर्यादा र महत्वको भावनालाई सम्बर्द्धन गर्ने किसिमबाट तिनीहरूको मनमा अरुको मानवअधिकार र मौलिक स्वतन्त्रताहरूप्रतिको आदर पुनर्जागरण हुने एवं पुनर्स्थापना तथा समाजमा तिनको श्रृजनात्मक भूमिकाको सम्बर्द्धन हुने बान्छनीयतालाई ध्यानमा राखी व्यवहार गर्नु पर्नेछ ।
२. यस उद्देश्यकोलागि तथा अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूका सम्बन्धित व्यवस्थाहरूलाई ध्यानमा राख्दै पक्षराष्ट्रहरूले खासगरी देहायका कुरा सुनिश्चित गर्नेछन् :-
 - (क) कुनै कार्य गरेको समयमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनद्वारा निषेध नगरिएका त्यस्ता कार्य गरेको वा नगरेको कारणबाट मात्र कुनै पनि बालबालिकालाई फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको आरोप लगाइने वा अभियुक्त बनाइने वा निजले उल्लंघन गरेको आरोप लगाइने वा अभियुक्त बनाइने वा निजले उल्लंघन गरेको मानिनेछैन ।
 - (ख) फौजदारी कानूनको उल्लंघन गरेको आरोप लागेको वा सोकोलागि अभियुक्त बनाइएको कुनै पनि बालबालिकालाई कम्तिमा पनि देहायका प्रत्याभूतिहरू दिइनेछ :-
 - (१) कानून बमोजिम दोषी प्रमाणित नभएसम्म निर्दोष भएको अनुमान गरी पाउने,
 - (२) आफू विरुद्ध लगाइएको अभियोगको तुरुन्त र प्रत्यक्षरूपमा र उपर्युक्त भएमा आफ्नो बाबुआमा वा कानुनी संरक्षक मार्फत जानकारी पाउने तथा आफ्नो प्रतिरक्षाको तयारी र प्रस्तुतिमा कानून वा अन्य समुचित सहयोग पाउने,
 - (३) कानुनी वा अन्य उचित सहायता दिने व्यक्तिको उपस्थितिमा र निजको उमेर वा अवस्थाको विचार गर्दा बालबालिकाको अधिकतम हितको विपरीत नहुने ठानिएमा खासगरी निजका बाबुआमा वा कानुनी संरक्षकको उपस्थितिमा सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष निकाय वा न्यायिक निकायबाट कुनै विलम्ब बिना कानून बमोजिम स्वच्छ सुनुवाइ गरी सो कुराको निर्धारण गरी पाउने,
 - (४) प्रमाण दिन वा अपराध स्वीकार गर्न कर नलगाइने, आफू विरुद्धका साक्षीहरू परीक्षण गर्ने वा गर्न लगाउने र आफ्नो पक्षका साक्षीहरूलाई समान अवस्था अन्तर्गत उपस्थित गराई परीक्षण गराई पाउने,
 - (५) फौजदारी कानूनको उल्लंघन गरिएको ठहरिएमा सो फैसला र त्यसको परिणाम स्वरूप लगाइएका कुनै पनि कार्यका सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष उपल्लो निकाय वा न्यायिक संस्थाबाट कानून बमोजिम पुनरावलोकन गराई पाउने,
 - (६) प्रयोग गरिएको भाषा बालबालिकाले बुझ्न नसक्ने वा बोल्न नसक्ने रहेछ भने दोभाषेको निःशुल्क सहयोग पाउने,
 - (७) कारवाहीका सबै तहहरूमा आफ्नो गोपनीयताको पूर्ण सम्मान पाउने,
३. पक्षराष्ट्रहरूले फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको भनी दोष लगाइएका, अभियुक्त बनाइएका वा उल्लंघन गरेको मानिएका बालबालिकाहरूकालागि विशेषरूपमा लागू हुने खालका कानूनहरू, कार्यविधिहरू, निकायहरू र संस्थाहरूको स्थापना प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास गर्नेछन् । र, विशेषतः निम्न कुराहरूको प्रयत्न गर्नेछन् :
 - (क) न्यूनतम उमेरको हदको स्थापना, जुन उमेरभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको फौजदारी कानून उल्लंघन गर्न सक्ने क्षमता हुँदैन भनी अनुमान गरिनेछ ।

- (ख) समुचित र बाञ्छनीय भएको कुनै पनि अवस्थामा यस्ता बालबालिकाका सम्बन्धमा न्यायिक कारबाही नगरी अन्य कार्य गर्ने उपायहरू, तर मानवअधिकार र कानुनी सुरक्षाहरूलाई पूर्णरूपमा सम्मान गर्नुपर्नेछ ।
४. बालबालिकाको हितको अनुकूल हुने गरी तथा निजहरूको परिस्थिति र कसूर दुवैमा समुचित हुने गरी निजहरूसँग व्यवहार गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्न विभिन्न प्रकारका कुराहरू जस्तै: हेरचाह, मार्गदर्शन र निरीक्षण सम्बन्धी आदेशहरू, सरसल्लाह, परीक्षण, स्याहार सम्बर्द्धन, शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम कार्यक्रमहरू तथा संस्थागत हेरचाहका अन्य विकल्पहरू उपलब्ध हुनेछन् ।

धारा ४१

- बालअधिकारहरूलाई साकार तुल्याउन बढी उपयोगी हुने कुनै पनि व्यवस्थाहरूलाई यस महासन्धिको कुनै पनि कुराले असर पार्नेछैन र त्यस्ता व्यवस्थाहरू देहायका कुरामा निहित हुन सक्नेछन् :
- (क) कुनै पक्षराष्ट्रहरूको कानून वा,
 (ख) त्यस राष्ट्रहरूको निमित्त लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय कानून ।

खण्ड २

धारा ४२

पक्षराष्ट्रहरूले महासन्धिका सिद्धान्तहरू र व्यवस्थाहरूलाई विस्तृत रूपले बयस्कहरू तथा बालबालिकाको जानकारीमा उचित र सक्रिय माध्यमद्वारा समान रूपले ल्याउने प्रतिज्ञा गर्छन् ।

धारा ४३

- यस महासन्धिमा कबूल गरिएका दायित्वहरूको प्राप्तमा पक्षराष्ट्रहरूले हासिल गरेको प्रगतिको जाँच परीक्षण गर्ने उद्देश्यकालागि बालअधिकार सम्बन्धी समितिको स्थापना गरिनेछ, जसले यस पछि व्यवस्था गरिएका कार्यहरू गर्नेछ ।
- समितिमा उच्च नैतिक मर्यादा भएका र यस महासन्धिमा समेटिएका क्षेत्रमा दक्षता स्वीकार गरिएका दश जना विशेषज्ञहरू रहनेछन् र समितिका सदस्यहरू समानुपातिक भौगोलिक वितरण एवं प्रमुख कानुनी प्रणालीको प्रतिनिधित्व हुने गरी पक्षराष्ट्रहरूले आ-आफ्ना नागरिकहरू मध्येबाट निर्वाचित गर्नेछन् र सदस्यहरूले आ-आफ्नो व्यक्तिगत हैसियत कार्य गर्नेछन् ।
- पक्षराष्ट्रहरूद्वारा मनोनित व्यक्तिहरूको सूत्रबाट गोप्य मतदानको तरिकाबाट समितिका सदस्यहरू निर्वाचित हुनेछन् । प्रत्येक पक्षराष्ट्रहरूले आफ्ना नागरिकहरू मध्येबाट एक जना व्यक्ति मनोनित गर्न सक्नेछ ।
- यो महासन्धि लागू भएको मितिले छ महिनाभित्रै र त्यसपछि हरेक दोस्रो वर्षमा समितिको प्रारम्भिक निर्वाचन हुनेछ । प्रत्येक निर्वाचन हुने मितिभन्दा कमिमा चार महिना अगावै संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले पक्षराष्ट्रहरूलाई दुई महिनाभित्रमा आ-आफ्ना मनोनयनपत्रहरू दाखिला गरेर आव्हान गर्दै पत्र पठाउनेछन् । तत्पश्चात् महासचिवले मनोनित गर्ने पक्षराष्ट्रहरूको नाम उल्लेख गरी सम्पूर्ण मनोनित सदस्यहरूको वर्णानुक्रम अनुसारको नामावली तयार पार्नेछन् र उक्त नामावली यस महासन्धिका पक्षराष्ट्रहरू समक्ष पेश गर्नेछन् ।
- संयुक्त राष्ट्रसंघको प्रधान कार्यालयमा महासचिवद्वारा आयोजित पक्षराष्ट्रहरूका बैठकमा निर्वाचन हुनेछ । यस्तो बैठककोलागि दुई तिहाई पक्षराष्ट्रहरूको उपस्थितिलाई गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ । बैठकमा उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्षराष्ट्रहरूको प्रतिनिधिहरूको स्पष्ट बहुमत प्राप्त गरी सबैभन्दा बढी मत पाउने व्यक्तिहरू नै समितिको सदस्यमा निर्वाचित भएको मानिनेछन् ।
- समितिका सदस्यहरू चार वर्षको अवधिकोलागि निर्वाचित हुनेछन् । पुनः मनोनित भएको खण्डमा उनीहरू पुनः निर्वाचनकोलागि योग्य हुनेछन् । पहिलो निर्वाचनमा निर्वाचित सदस्यहरू मध्ये पाँच जना

सदस्यहरूको पदावधि दुई वर्षमा समाप्त हुनेछ । पहिलो निर्वाचन भएको लगत्तै पछि ती पाँच जना सदस्यहरूको नाम बैठकको अध्यक्षले गोला प्रथाद्वारा छुट्याउनेछन् ।

७. समितिको कुनै सदस्यको मृत्यु भएमा वा निजले राजीनामा दिएमा वा अन्य कुनै कारणले गर्दा निजले समितिको कार्य गर्न नसक्ने भनी घोषणा गरेमा निजको मनोनयन गर्ने पक्षराष्ट्रले आफ्ना नागरिकहरू मध्येबाट अर्को एक जना विशेषज्ञलाई बाँकी पदावधिभर सेवा गर्नको निमित्त समितिको स्वीकृतिको अधिनमा रहने गरी मनोनित गर्नेछ ।
८. समितिले आफ्नो कार्यविधि सम्बन्धी नियमहरू आफै निर्धारण गर्नेछ ।
९. समितिले दुई वर्षका अवधिको लागि आफ्ना अधिकृतहरू निर्वाचित गर्नेछ ।
१०. समितिका बैठकहरू सामान्यतः संयुक्त राष्ट्रसंघको प्रधान कार्यालयमा वा समितिले नै निर्धारण गरे बमोजिमको अन्य कुनै सुविधाजनक स्थानमा बस्नेछन् । समितिको बैठक सामान्यतः वार्षिकरूपमा बस्नेछ । समितिका बैठकहरूको अवधि महासभाको स्वीकृतिको अधिनमा रहने गरी यी महासन्धिको पक्षराष्ट्रहरूको बैठकबाट निर्धारण गरिने र आवश्यकता अनुसार पुरावलोकन गरिनेछ ।
११. यस महासन्धि अन्तर्गतको समितिका कार्यहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले आवश्यक कर्मचारी र सुविधाहरू उपलब्ध गराउनेछन् ।
१२. महासभाको स्वीकृतिबाट, यस महासन्धि अन्तर्गत गठित समितिका सदस्यहरूले महासभाद्वारा निर्णय गरिएका शर्त र अवस्थाहरू अनुसार संयुक्त राष्ट्रसंघको स्रोतबाट पारिश्रमिक प्राप्त गर्नेछन् ।

धारा ४४

१. पक्षराष्ट्रहरूले महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको कार्यान्वयन गर्नकालागि आफूले अपनाएको उपायहरू तथा ती अधिकारको उपभोगमा हासिल गरिएको प्रगति सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू देहायको अवधिमा संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव मार्फत समितिमा पेश गर्ने कबूल गर्दछन् :
 - (क) सम्बन्धित पक्षराष्ट्रको हकमा महासन्धि लागू भएको मितिले दुई वर्षभित्र,
 - (ख) त्यसपछि प्रत्येक पाँच वर्षमा ।
२. यस महासन्धि अन्तर्गतका दायित्वहरूको परिपूतिको मात्रालाई प्रभाव पार्ने कुनै कारक र कठिनाईहरू भए त्यस्ता कारक र कठिनाईहरू यस धारा अन्तर्गत गरिने प्रतिवेदनहरूमा इंगित गरिनेछ । प्रतिवेदनहरूमा समितिलाई सम्बन्धित देशमा महासन्धिको कार्यान्वयन सम्बन्धी विस्तृत ज्ञान प्रदान गर्ने पर्याप्त जानकारी समेत समावेश गरिएको हुनु पर्नेछ ।
३. समितिलाई विस्तृत प्रारम्भिक प्रतिवेदन पेश गरेको पक्षराष्ट्रले पहिले नै उपलब्ध गराई सकेको आधारभूत जानकारी प्रकरण १(ख) अनुसार पेश गरिने पछिका प्रतिवेदनहरूमा दोहोर्‍याई राख्न आवश्यक छैन ।
४. समितिले महासन्धिको कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित थप जानकारीकोलागि पक्षराष्ट्रहरूलाई अनुरोध गर्न सक्नेछ ।
५. समितिले आफ्ना क्रियाकलापहरू सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू प्रत्येक दुई वर्षमा आर्थिक तथा सामाजिक परिषद् मार्फत संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामा पेश गर्नेछ ।
६. पक्षराष्ट्रहरूले आफ्ना प्रतिवेदनहरू आफ्नो देशमा सर्वसाधारण जनतालाई व्यापकरूपमा उपलब्ध गराउनेछन् ।

धारा ४५

महासन्धिको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई सम्बर्द्धन गर्न तथा महासन्धिले समेटेको क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई प्रोत्साहन गर्न :

- (क) विशिष्टकृत संस्थाहरू संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोष र संयुक्त राष्ट्रसंघका अन्य अंगहरूलाई आ-आफ्नो कार्य क्षेत्रभित्र पर्न आउने यस महासन्धिको व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा विचार विमर्श गरिँदा प्रतिनिधित्व गर्न पाउने अधिकार हुनेछ । समितिले उपर्युक्त ठानेमा विशिष्टकृत संस्थाहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोष तथा अन्य सक्षम निकायहरूलाई तिनीहरूको आ-आफ्नो कार्य क्षेत्रभित्र पर्ने विषयहरूमा यो महासन्धिको कार्यान्वयनमा विशेषज्ञ सल्लाह प्रदान गर्न आमन्त्रण गर्न सक्नेछ । समितिले विशिष्टकृत संस्थाहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोष तथा अन्य कार्यान्वयनमा विशेषज्ञ सल्लाह प्रदान गर्न आमन्त्रण गर्न सक्नेछ । समितिले विशिष्टकृत

संस्थाहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोष तथा अन्य संयुक्त राष्ट्रसंघीय अंगहरूलाई तिनीहरूको कार्य क्षेत्रभित्र पर्ने विषयहरूमा यस महासन्धिको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा प्रतिवेदनहरू पेश गर्न आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

- (ख) समितिले आफूलाई उपर्युक्त लागेको खण्डमा पक्षराष्ट्रहरूबाट प्राप्त कुनै प्रतिवेदनहरू जसमा प्राविधिक सहयोग वा सल्लाहकोलागि अनुरोध गरिएको छ वा सो कुराको आवश्यकता दर्शाइएको छ, तथा यस्ता अनुरोध तथा संकेतहरूको सम्बन्धमा आफ्नो कुनै विचार र सुझावहरू भएमा सो सहित विशिष्टकृत संस्थाहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोष र अन्य सक्षम निकायहरूलाई पठाउनेछ ।
- (ग) समितिले बालअधिकारसँग सम्बन्धित खास विषयहरूका सम्बन्धमा आफ्नो तर्फबाट अध्ययन गर्न महासचिवलाई अनुरोध गर्न महासभालाई सिफारिस गर्न सक्नेछ ।
- (घ) महासन्धिका धारा ४४ र ४५ अनुरूप प्राप्त हुन आएको जानकारीको आधारमा समितिले सुझावहरू र सामान्य सिफारिसहरू प्रस्तुत गर्न सक्नेछ । यस्ता सुझावहरू र सामान्य सिफारिसहरू सम्बन्धित पक्षराष्ट्रहरूलाई पठाइनेछ र पक्षराष्ट्रहरूबाट कुनै टिप्पणी आएको भए सो समेत संलग्न गरी महासभामा प्रस्तुत गरिनेछ ।

खण्ड ३

धारा ४६

यो महासन्धि सबै राष्ट्रहरूबाट हस्ताक्षर हुनकोलागि खुला रहनेछ ।

धारा ४७

यस महासन्धिलाई अनुमोदन गर्नु पर्नेछ । अनुमोदनका लिखितहरू संयुक्त राष्ट्रसंघका महासन्धि समक्ष दाखिला गरिनेछ ।

धारा ४८

यो महासन्धि कुनै पनि राष्ट्रबाट सम्मिलनकोलागि खुला रहनेछ । सम्मिलनका लिखितहरू संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ ।

धारा ४९

१. यो महासन्धि अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने बीसौं लिखित संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव कहाँ दाखिला भएको मितिले तीसौं दिनदेखि यो महासन्धि लागू हुनेछ ।
२. यो महासन्धिको अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने बीसौं लिखित दाखिला भैसकेपछि यस महासन्धिको अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने प्रत्येक राष्ट्रको हकमा सो राष्ट्रले आफ्नो अनुमोदन वा सम्मिलनको लिखित दाखिला गरेका मितिले तीसौं दिनेदेखि यो महासन्धि लागू हुनेछ ।

धारा ५०

१. कुनै पनि पक्षराष्ट्रले संशोधनको प्रस्ताव गर्न र त्यसलाई संयुक्त राष्ट्रसंघको महासचिव समक्ष दर्ता गर्न सक्नेछ । त्यसपछि महासचिवले पक्षराष्ट्रहरूलाई ती प्रस्तावहरूउपर विचार गर्न र मतदान गर्न उनीहरू पक्षराष्ट्रहरूको सम्मेलनको पक्षमा भएको नभएको कुरा उनलाई संकेत गर्ने गराइएको मितिले चार महिनाभित्र कम्तिमा एक तिहाई पक्षराष्ट्रहरू यस्तो सम्मेलनको पक्षमा भएको खण्डमा महासचिवले संयुक्त राष्ट्रसंघको तत्वावधानमा सम्मिलनको आयोजना गर्नेछन् । सम्मेलनमा उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्षराष्ट्रहरूको बहुमतबाट ग्रहण गरिएको कुनै संशोधनलाई अनुमोदनकोलागि संयुक्त राष्ट्रसंघको साधारण सभामा पेश गरिनेछ ।
२. यस धाराको प्रकरण १ बमोजिम ग्रहण गरिएको संशोधन संयुक्त राष्ट्रसंघको साधारण सभाको अनुमोदन भई पक्षराष्ट्रहरूको दुई तिहाई बहुमतबाट स्वीकृत भएपछि लागू हुनेछ ।

३. कुनै संशोधन लागू भएपछि, संशोधन स्वीकार गर्ने पक्षराष्ट्रहरूउपर र यस महासन्धिको व्यवस्था र तिनले स्वीकार गरी कुनै अधिल्लो संशोधनबाट बाँधिन लागेका अन्य पक्षराष्ट्रहरूउपर बन्धनकारी हुनेछ ।

धारा ५१

१. संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले अनुमोदन वा सम्मिलनको समयमा राष्ट्रहरूद्वारा राखिएका आरक्षणहरूको प्रति प्राप्त गरी सबै राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछन् ।
२. यस महासन्धिको उद्देश्य र प्रयोजनसँग मेल नखाने त्यस्ता कुनै पनि आरक्षणलाई स्वीकार गरिनेछैन ।
३. संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवलाई सम्बोधन गरिएको सो प्रयोजनको सूचना दिई आरक्षणहरू कुनै पनि समयमा फिर्ता लिन सकिनेछ, महासचिवले सबै राष्ट्रहरूलाई सोको जानकारी दिनेछन् । यस्तो सूचना महासचिवले प्राप्त गरेको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

धारा ५२

कुनै पनि पक्षराष्ट्रले संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवलाई लिखित सूचना दिएर यो महासन्धिलाई परित्याग गर्न सक्नेछ । महासचिवले सूचना प्राप्त गरेको मितिले एक वर्षपछि परित्याग प्रभावकारी हुनेछ ।

धारा ५३

संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवलाई यस महासन्धिको संग्रहकर्ता (डिपोजिटरी) को रूपमा तोकिएको छ ।

धारा ५४

यस महासन्धि, जसका अरबी, चिनियाँ, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रसियाली र स्पेनी प्रतिहरू समानरूपमा प्रामाणिक छन्, को मूल प्रति संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ । यस कुराको साक्षीको रूपमा सम्बन्धित सरकारबाट विधिवतरूपमा अख्तियार पाएका देहायको हस्ताक्षरकारी सर्वाधिकार सम्पन्न प्रतिनिधिहरूले यस महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेका छन् ।